

Memorabele middeleeuwen

NIEUWE TENTOONSTELLINGEN EN EDUCATIEVE PROJECTEN IN HET CATHARIJNECONVENT

Museum Catharijneconvent, het nationale museum voor christelijke kunst en cultuur, is gevestigd in de binnenstad van Utrecht in een van de best bewaarde kloostercomplexen uit de middeleeuwen. Na een ingrijpende herindeling van de collectie en een vernieuwde museale presentatie komt het Catharijneconvent dit jaar met twee nieuwe indrukwekkende tentoonstellingen over middeleeuws Utrecht en een geweldig onderwijsproject 'Moord in de middeleeuwen'.

Onder het motto 'Eerst zien, dan geloven!' wordt een rijke en gevarieerde collectie gepresenteerd. Zeventiende-eeuwse schilderijen naast hedendaagse bronzen beelden. Kunstwerken naast alledaagse voorwerpen. Protestants erfgoed naast katholieke schatten. In elke ruimte wordt een ander aspect van de christelijke kunst en cultuur helicht. In de Refter bevinden zich de hoogtepunten van de collectie middeleeuwse kunst met als thema de levens van Christus en Maria. De kunst is vooral afkomstig uit de late middeleeuwen. In het midden van de voormalige eetzaal staat het Middellijns altaar opgesteld dat bestaat uit tien panelen en het leven van Maria uitbeeldt. Rechts ervan, op een enorm podium, staan vier grote kleurige beelden opgesteld. De beel-

dengroep is getiteld 'Christus in het hof van Gethsémané' en bestaat uit een angstige, schuin omhoog kijkende, Christus en drie slapende discipelen: Petrus, Jacobus en Johannes. Vooral Jacobus ziet er aandoenlijk uit. Zijn hoofd steunt op zijn linkerarm, die hij op een boek laat rusten. Hij ziet er vermoeid en tamelijk wanhopig uit. In de middeleeuwen werden dergelijke beelden in een nagemaakt landschap in een kerkportaal geplaatst of buiten de kerk onder een afdakje gezet. De bedoeling van deze ta-

bleaux vivants was de gelovigen te helpen bij het overdenken van het lijden van Christus.

Bisschop Bernulfus

Vanaf maart 2009 is de permanente tentoonstelling uitgebreid met twee zalen over de (religieuze) geschiedenis van Utrecht in de middeleeuwen. De eerste zaal is opgebouwd rond bisschop Bernulfus (1027-1054). Hij breidde *Ultraiectum* (Utrecht) uit; in zijn tijd was het een enorme burcht geflankeerd door twee kastelen. Westelijk van de burcht lag een

Munten van bisschop David van Bourgondië Utrecht, tweede helft 15e eeuw Museum Catharijneconvent, Utrecht.

handelsnederzetting, die vooral in de elfde eeuw een enorme bloei doormaakte. Met geld van Duitse vorsten, die zichzelf als beschermers van de kerk in hun rijk zagen, wist bisschop Bernulfus het prestige van Utrecht te verhogen. Onder zijn leiding werden drie nieuwe kerken gebouwd. Bovendien schonk hij de Domkerk een kostbaar handschrift. In de zestiende eeuw werd het graf van Bernulfus in de Pieterskerk geopend. Naast de resten van zijn lichaam werden een vernielde staf, een kelk, een hostieschaaltje en een ring gevonden. De laatste drie voorwerpen, alle tekenen van bisschoppelijke waardigheid, worden in het Catharijneconvent geëxposeerd.

David van Bourgondië

In de late middeleeuwen was Utrecht wat betreft grootte en aanzien dé stad van de Noordelijke Nederlanden. Utrecht groeide in de vijftiende eeuw uit tot een volwaardige bisschopsstad met gilden, stenen huizen, vele kerken, een gemêleerde groep stedelingen en een burgerbestuur. De voorspoed was zeker te danken aan bisschop David van Bourgondië (1456 – 1496). Hij heeft veel invloed gehad op de bestuurlijke en geestelijke cultuur in zijn bisdom. David, een bastaardzoon van de Bourgondische hertog Filips de Goede, werd met steun van de paus tot bisschop van Utrecht benoemd. Welkom was hij niet. Met hulp van het leger wist hij de stad binnen te dringen. De samenwerking met de inwoners en het bestuur verliep uiterst moeizaam. Pas rond 1470 begon Da-

vid met het uitvoeren van zijn eigen beleid: modernisering en centralisering van het Utrechtse bisschoppelijke domein. Voor de kunst heeft David veel betekend. Hij liet prachtige liturgische gewaden maken, bijvoorbeeld een koorkap, het meest rijke en indrukwekkendste gewaad dat de kerk kent. Zangers, edelsmeden, schrijvers en illustratoren maakten gouden tijden door in het laatmiddeleeuwse Utrecht. Beroemd geworden is de miniatuurkunst, onder andere van Meester Gijsbrecht van Brederode, en de beeldhouwkunst van Adriaen van Wesel. De meest invloedrijke schilder in de Domstad was Jan van Scorel. Hij droeg bij aan de verspreiding van de Italiaanse renaissancekunst in

de Noordelijke Nederlanden.

Beeldschone boeken

Van 16 mei tot 23 augustus 2009 wordt in het Catharijneconvent een bijzondere collectie middeleeuwse handschriften tentoongesteld onder de veelzeggende naam 'Beeldschone boeken; de middeleeuwen in goud en inkt'. Ruim vijftig manuscripten bieden een goed overzicht van de rijke Utrechtse boekproductie. Ze dateren uit de veertiende, vijftiende en begin zestiende eeuw en zijn vanwege hun kostbare en artistieke waarde stuk voor stuk de moeite waard. De tentoonstelling wil de ontwikkeling van het boek als gebruiksvoorwerp naar het boek als prestigeobject weergeven.

▽
Bernulfuscodex
Boekband: ca. 1200-1210;
handschrift: Reichenau,
ca. 1040-1050
Museum Catharijneconvent,
Utrecht.

MOORD IN DE MIDDELEEUWEN

Aan deelname aan 'Moord in de middeleeuwen' zijn geen speciale kosten verbonden; alleen de entree voor het museum en de kosten voor de rondleider. Voor leerlingen uit het basis- en voortgezet onderwijs bestaat een groeps-tarief van € 3,50 p.p. Docenten en

begeleiders hebben gratis toegang. Voor € 100,- kan een school een onderwijsjaar-kaart kopen. Deze biedt leerlingen uit het basis- en voortgezet onderwijs gedurende een jaar gratis toegang tot het museum in groepsverband. Er zit geen limiet aan het aantal bezoeken. Minimaal een week voor het eerste bezoek moet de onderwijsjaar-kaart worden aangevraagd.

De rondleiding 'Moord in de middeleeuwen' moet uiterlijk twee weken van tevoren worden gereserveerd bij rondleidingen@catharijneconvent.nl.

De rondleiding duurt een uur en kost € 45,- (excl. museumentree). Per rondleider kunnen er maximaal 15 leerlingen mee.

Portretten van opdrachtgever, Jan van Scorel, ca. 1535. Museum Catharijneconvent, Utrecht.

Antonius Abt Adriaen van Wesel, ca. 1480-1500. Museum Catharijneconvent, Utrecht.

De expositie belicht in vier thema's de Utrechtse manuscripten en gedrukte boeken uit de middeleeuwen en renaissance (van ongeveer 695 tot 1528). Aan de hand van historische plattegronden en manuscripten uit kapittels en kloosters wordt de bezoeker in het eerste thema in de historische context geplaatst. Het tweede thema maakt het productieproces van middeleeuwse manuscripten inzichtelijk. Ook wordt aandacht besteed aan de conditie van de hedendaagse manuscripten. Niet alle handschriften zijn immers een toonbeeld van middeleeuwse pracht en praal, maar aangevreten door muizen of aangetast door schimmel. In het derde thema staan de geschilderde miniaturen van de Utrechtse meesters centraal en tot slot wordt gekeken naar de vooraanstaande positie van Utrecht op het gebied van de boekdrukkunst.

Ganzenveren

Bij deze expositie is voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs een educatief programma ontwikkeld op basis van interactieve rondleidingen. Hoe worden middeleeuwse handschriften gemaakt? Door wie? Waarom? Leerlingen krijgen op deze vragen antwoord. Bovendien gaan ze als monniken aan de slag in het scriptorium. Met ganzenveren en inkt maken ze zelf een 'middeleeuwse' bladzijde uit een handschrift.

Moord in de middeleeuwen

Het is 1479. Dirck, een leerling aan de Utrechtse Domschool, komt in contact met de schilder Geertgen tot Jans en

de prostituee Schoon Elze. Hij raakt verwickeld in een web van intriges. Dan wordt er een moord gepleegd en Dirck is de enige die de moordenaar kan ontmaskeren. Wie durft hem te helpen?

Het Catharijneconvent heeft het lesproject 'Moord in de middeleeuwen' opgezet voor de hoogste klassen van het basisonderwijs en de onderbouw havo/vwo van het voortgezet onderwijs. Het thema is het leven in een laatmiddeleeuwse stad. De leerlingen leren middeleeuwse bronnen te bestuderen en zullen museumobjecten aandachtig en kritisch moeten bekijken. Het achtergrondverhaal en de thematische benadering leren hen voorwerpen in de historische context te plaatsen.

Het lesproject bestaat uit vier hoofdonderdelen. Het eerste is het dagboek van Dirck dat de basis voor de inleidende les vormt. Het tweede onderdeel is een webspel met raadsels en zoekopdrachten. Dan volgt de speurtocht door 'middeleeuws' Utrecht waar de laatste raadsels moeten worden opgelost. De leerlingen wandelen in groepjes door de stad, waarbij ze gebruik mochten maken van aanwijzingen en instructies op

een mp3-speler. Ze beëindigen hun tocht in het Catharijneconvent en krijgen de afsluitende rondleiding. Hier zal de ontknoping van het moordmysterie plaatsvinden.

Vanaf het komende schooljaar is het onderwijsproject beschikbaar, voor die tijd kunnen de scholen het als pilot uitvoeren.

Docentenmateriaal

Voor de docent is er voldoende ondersteunend materiaal. De docentenhandleiding staat met een aparte URL op internet en is niet eenvoudig vindbaar via zoekmachines. De benodigde downloads van audiobestanden en printbladen worden in de handleiding aangeboden op de momenten waarop ze in het onderwijsproject nodig zijn. Ook is er extra achtergrondinformatie beschikbaar voor meer kennis van de late middeleeuwen en de stad Utrecht.

Museum Catharijneconvent

Lange Nieuwstraat 38

3512 PH Utrecht

Tel. 030 231 38 35

www.catharijneconvent.nl

Openingstijden:

Di t/m vr 10.00 - 17.00 uur

Za, zon- en feestdagen

11.00 - 17.00 uur

